

I

ԱՌԱՋԻՆ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏ – ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.
ՊԱՏՃԱՌՆԵՐ ԵՎ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐ *

ԱՇՈՏ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ

Առաջին համաշխարհային պատերազմի 100-ամյակի բոլորման կապակցությամբ համայն մարդկությունը, մասնավորապես հանրության գիտական և քաղաքական շրջանակներն առանձնակի հետաքրքրություն են ցուցաբերում խնդրի նկատմամբ: Ամենուր տեղի են ունենում զանազան միջոցառումներ, հրավիրվում են միջազգային գիտաժողովներ, ցուցադրվում են փաստավարագրական ֆիլմեր: Նման հետաքրքրությունը պայմանավորված է ոչ միայն իրադարձության դարաբոլոր դառնալու հանգամանքով, այլև երկիր մոլորակի վրա մարդկության հետ տեղի ունեցած այդ աննախադեպ ծավալային ողբերգության իրողությունից դասեր քաղելու, Երկրորդ աշխարհամարտի կրկնության առեղծվածը խորությամբ հասկանալու և համանման նոր արհավիրքներից խուսափելու մտահոգությամբ: Այդ մտահոգություններն ավելի օրային դարձնում է դառնում այսօր, երբ աշխարհը հազիվ ձերբազատված սատր պատերազմի պայթուցիկ ժամանակներից, կրկին վերադառնում է Արևմուտք-Արևելք հակամարտության վտանգավոր դաշտ, կանգնում քաղաքակիրթ աշխարհ – իսլամական արմատականություն անխուսափելի բախման իրողության առջև:

Բնականաբար, հարյուրամյա հեռավորությունից յուրաքանչյուր ժողովուրդ ու երկիր փորձում է անհրաժեշտ հետևություններ անել իր համար, մշակել սեփական մարտավարություն ու ռազմավարություն, խուսափել կործանարար հետևանքների կրկնությունից:

Առաջին համաշխարհային պատերազմի մասին ստեղծված ահռելի գրականության մեջ հատուկ ուշադրություն է հատկացված աշխարհամարտի պատճառների վերհանման խնդրին: Հանրահայտ է, որ Եվրոպայում ձևավորված Անտանտի (Մեծ Բրիտանիա, Ֆրանսիա և Ռուսաստան) ռազմաքաղաքական խմբավորման գլխավոր նպատակը՝ ունեցած լայնածավալ գաղութային տարածքները պահպանելն ու ընդարձակելն էր, իսկ աշխարհի բաժանումից ուշացած Եռյակ (ապա՝ Քառյակ) դաշինքի երկրներինը (Գերմանիա, Ավստրո-Հունգարիա, Բուլղարիա, Օսմանյան կայսրություն)՝ վերոհիշյալ ախտյան կայսրությունների թուլացումն ու նրանց գաղութներին տիրելը:

Աշխարհի գերտերությունների շահերի բախման կիզակետում էին հայտնվել երկրագնդի գրեթե բոլոր տարածաշրջանները: Այդ էր պատճառը, որ աշ-

*Զեկուցումը կարդացվել է 2014 թ. հոկտեմբերի 1-ին Երևանում կայացած «Առաջին աշխարհամարտը և հայ ժողովուրդը. պատմություն և արդիական խնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի լիագումար նիստում:

խարհամարտն ընդգրկեց լայն աշխարհագրություն, թեպետ գլխավոր թատերաբեմ մնաց Եվրոպան: Տերությունների շահերի բախման հարթակ էր նաև Փոքր Ասիա-Արևմտյան Հայաստան-Հյուսիսային Իրան-Անդրկովկաս տարածաշրջանը: Այստեղ առավել սրությամբ ի հայտ էին գալիս Օսմանյան կայսրության ու Ռուսաստանի շահերը: Հստակ շահեր ունեին նաև Մեծ Բրիտանիան, Գերմանիան և այլ երկրներ:

Այս տարածաշրջանում Անտանտի երկրներն իրենց ծրագրերը վերջնականապես համաձայնեցրին 1916 թ. Մայքս-Պիկոյի համաձայնագրով: Դաշնակից երկրները՝ Անգլիան ու Ֆրանսիան տվեցին իրենց համաձայնությունը, որ Արևմտյան Հայաստանը, սևծովյան նեղուցները պատերազմից հետո անցնեն Ռուսական կայսրությանը: Օսմանյան կայսրության նպատակն էր՝ տեղ դառնալ Անդրկովկասին, Հյուսիսային Իրանին, Կովկասին և դուրս գալ Միջին Ասիա, Մերձվոլգյան շրջաններ՝ կյանքի կոչելով դեռևս սուլթան Համիդ II-ի ժամանակներից պաշտոնական գաղափարախոսություն դարձած համաթյուրքականությունը՝ պանթյուրքիզմը: Հատկանշական է, որ ոչ բոլոր երիտթուրք պարագլուխներն էին, որ կողմ էին Թուրքիայի մասնակցությանը պատերազմին և հանդես էին գալիս չեզոքություն պահպանելու կոչերով: Դրանց մեջ էր նաև Պաղեստինյան ճակատի հրամանատար, Հայոց ցեղասպանության ծրագրի հեղինակներից մեկը՝ Ջեմալ փաշան: Գերմանական խմբավորման կազմում պատերազմին Թուրքիայի մասնակցության ամենամոլի կողմնակիցը ռազմական նախարար Էնվեր փաշան էր, որի տեսակետն էլ ի վերջո հաղթանակեց, և Օսմանյան կայսրությունը 1914-ի աշնանը մտավ պատերազմի մեջ: Դրա առիթը դարձավ գերմանական «Գեբեն» ու «Բրեսլաու» ռազմանավերի մուտքը սևծովյան նավահանգիստներ, որը նշանակում էր Բարձր դռան կողմից իր իսկ հայտարարած չեզոքության խախտում: Թուրքերի կողմից Սև ծովի ռուսաստանյան նավահանգիստների ռմաբակոծումն էլ դարձավ Ռուսաստանի կողմից Թուրքիային պատերազմ հայտարարելու առիթ: Այսպես 1914-ի հոկտեմբերի վերջին ձևավորվեց Առաջին աշխարհամարտի Կովկասյան ճակատը:

XIX դարի սկզբից ի վեր սա հերթական հինգերորդ ռուս-թուրքական Կովկասյան ճակատն էր: Մատնանշենք, որ սկսած 1806–1812 թվականների ռուս-թուրքական պատերազմից, այս ճակատում ռուսական կողմը միշտ մղել է արյունալի մարտեր, և որպես կանոն, հետագա բոլոր պատերազմներում (1828–1829, 1853–1856, 1877–1878) ևս տարել միայն հաղթանակներ, հայերի ամենագործուն մասնակցությամբ գրավել Արևմտյան Հայաստանի տարածքը: Բայց բոլոր պատերազմներում ռուսական արքունիքն այդ հաղթանակներն օգտագործել է օսմանցիների հետ շահավետ պայմանագիր կնքելու համար և միշտ տարածքների ձեռքբերման հարցում նախապատվությունը տվել Բալկանյան ճակատին. այն է՝ Հունաստանի, Բուլղարիայի և այլ երկրների խնդրիներին, 1853–1856 թթ.՝ Ղրիմի հարցերին: Արդյունքում ռուսական զորքերի կողմից գրավված Արևմտյան Հայաստանի գավառները դարձել են սակարկության առարկա. հաճախ վերադարձվել թուրքերին, հանգամանք, որը ռուսներին օգնած արևմտահայությանը կանգնեցրել է օսմանյան վրեժխնդրության իրական վտանգի առջև, հարկադրել տասնյակ հազարավոր հայերի ռուսա-

կան բանակի հետ հեռանալու Արևելյան Հայաստան և ռուսապատկան այլ շրջաններ:

Ներկա պատերազմում հայության վիճակն ավելի բարդ էր: Նախորդ պատերազմներում օսմանյան բանակին հայերի զինվորագրման խնդիր չկար, քանի որ պաշտոնապես նրանք ազատված էին զինծառայությունից: Այժմ հայությունը գործ ուներ «ժողովրդավար» Թուրքիայի հետ, որտեղ բոլոր ազգությունները հռչակվել էին կայսրության իրավահավասար ժողովուրդներ և հետևապես, պարտավոր էին կատարելու իրենց զինվորական պարտքը երկրի նկատմամբ ու մտնելու բանակ: Ավելին՝ պատերազմի նախօրյակին ներքին գործերի նախարար Թալեաթ փաշան պաշտոնապես դիմել էր Էրզրումում տեղի ունեցած ՀՅԴ ութերորդ ընդհանուր ժողովին՝ առաջարկելով սպասվելիք պատերազմում սատարել իրենց՝ նույնիսկ ակնարկելով Արևելյան Հայաստանը գրավելու դեպքում, այնտեղ հայերին տալ ինքնավարություն: Զավեշտալի է, որ իրենց հերթին հասունացող պատերազմում հայերի աջակցությունը ստանալու նպատակով Կովկասի փոխարքա Բ. Վորոնցով-Դաշկովի խորհրդով 1914 թ. սեպտեմբերի վերջին հայ ժողովրդին ուղղված հատուկ դիմումով հանդես էր եկել ռուսական ցար Նիկոլայ II-ը: Ընդ որում՝ այդ դիմումը ռուսական կողմից որոշ մարդիկ ներկայացնում էին՝ Արևմտյան Հայաստանը գրավելուց հետո ռուսական կայսեր կողմից հայերի համար այնտեղ ինքնավար պետություն ստեղծելու խոստում:

Ինչպես երևում է՝ հայությունը կանգնած էր շատ ավելի բարդ իրավիճակի առջև, քան նախորդ բոլոր ռուս-թուրքական պատերազմներում: Ռուսների կողմում հանդես գալը, առավել ևս զինվորական ծառայությունից խուսափելը բացահայտ կնշանակներ ձեռնոց նետել օսմանյան իշխանություններին և առիթ տալ հայկական կոտորածների համար: Միաժամանակ՝ երկուստեք զինծառայությունից խույս տալը հավասարազոր էր իրենց երկրների նկատմամբ քաղաքացիական պարտքը կատարելուց հրաժարվելուն և ամենին չէր նշանակում չեզոքության պահպանում: Բայց միաժամանակ, կողմերից մեկի բանակներին զինվորագրվելը, անկասկած, հակառակորդի կողմից ընկալվելու էր, կամ ավելի ճիշտ՝ ներկայացվելու էր որպես դավաճանական քայլ:

Համանման պայմաններում հայ քաղաքական ուժերի մեծ մասը կարծում էր, որ թերևս ամենաճիշտ քայլը իրենց քաղաքացիական պարտքի կատարումն է և ընդհանուր կարգով համապատասխան զինուժեր գորակոչվելը՝ ձեռնպահ մնալով ազգային կամավորական ջոկատների ստեղծումից: Արևմտահայությունը հիմնականում առաջնորդվեց այդ սկզբունքով և շուրջ 300 հազար զինվորականներով համալրեց օսմանյան բանակը: 250 հազար արևելահայեր էլ զինվորագրվեցին ռուսական բանակին: Շատերը, հայտնվելով Վորոնցով-Դաշկովի լարած ցանցի մեջ, ոգևորված ձեռնամուխ եղան նաև հայկական կամավորական ջոկատների ստեղծմանը, հանգամանք, որն անմիջապես օգտագործվեց երիտթուրքերի կողմից՝ մահմեդական բնակչությանը հայերի դեմ զրգոելու և ուղղորդելու համար:

Այստեղ տրամաբանորեն ծագում է Հայոց մեծ եղեռնի հարցում՝ կամավորական շարժման պատճառ լինելու խնդիրը: Ինչպես հայտնի է, թուրքական պատմագրությունն ու քաղաքական շրջանակները հայկական կոտորածների գլխավոր պատճառ մատնանշում են հենց այդ փաստը՝ հայերին ներկայացնե-

լով դավաճաններ, ապստամբներ, կայսրությունը ներսից պայթեցնելուն հակաված ուժեր: Սակայն այս շինծու թեզը շատ հեշտ հերքվում է, երբ ուսումնասիրողները բացահայտում են երիտթուրքերի համաթուրթուրքական ծրագրերը, որոնց ակունքները ձգվում էին դեռ սուլթան Համիդ II-ի ժամանակները և վերջնականապես փաստաթղթային ձևակերպում էին ստացել 1911 թ. Սալոնիկում կայացած երիտթուրքերի համագումարում: Հայերին բնաջնջելու վերաբերյալ ընդունված որոշման մեջ հստակ ասվում էր, որ կայսրության «անհարազատ տարրը» ոչնչացնելու ծրագրի կենսագործման համար պատերազմը կլինի ամենահարմար ժամանակը: Այնպես որ՝ պատերազմը միայն առիթ էր վաղուց իսկ կազմված ծրագիրը կյանքի կոչելու համար:

Ժամանակի բազմաթիվ հեղինակների վկայությամբ՝ դեռ մինչև պատերազմը օսմանյան հասարակությունը տենդագին ձևով նախապատրաստվում էր հայկական ջարդերին: Ավելին՝ երիտթուրք պարագլուխների մի մասն անհամբերությամբ սպասում էր ռազմական գործողությունների սկսմանը՝ հայ երիտասարդներին բանակ գորակոչելու, ապա զինաթափելու և դավաճանության մեղադրանքով գնդակահարելու համար: Աղբյուրների վկայությամբ՝ աշխարհամարտի նախօրյակին ամենուր զգացում էր թուրքերի թշնամական վերաբերմունքը. կասկած չէր մնում, որ պատերազմի դեպքում հայերի ջարդն անխուսափելի է: Այնպես որ՝ ավելորդ են բոլոր այն ուսումնասիրողների ջանքերը, ովքեր ցեղասպանության մեջ փորձում են գտնել նաև մեր մեղքի բաժինը: Բայց դրանից ամենևին չի հետևում, որ եթե մենք չէինք կարող խուսափել Մեծ եղեռնից, չէինք էլ կարող զանգվածաբար զենքի դիմել և ունենալ անհամեմատ ավելի քիչ զոհեր:

Չանդրադառնանք կովկասյան ճակատում ռազմական գործողությունների մանրամասներին: Միայն նշենք, որ 1914 թ. նոյեմբերին Կարսի մարզի տարածքում անհաջողություններ ունենալուց հետո Սարիղամիշի հաղթական ճակատամարտով (1914 թ. դեկտեմբերի 9-ից մինչև 1915 թ. հունվարի 5-ը) սկսվեց ռուսական զորքերի հաղթարշավը, որոնք հայկական կամավորական ջոկատների գործուն մասնակցությամբ գրավեցին Վանը, Էրզրումը, Բիթլիսը, Մուշը, Տրապիզոնը և 1916 թ. ամռանը հասան Երզնկա ու Կամախ: Ռուսները Կովկասյան ճակատում երբևէ չէին ունեցել նման հաջողություններ: Փաստերի մանրագնին ուսումնասիրությունը բերում է այն համոզման, որ ռազմական գործողությունները վարելիս պատերազմական կողմերը, բացարձակապես հաշվի չէին առնում հայերի շահերը, հանգամանք, որն օսմանյան իշխանություններին հնարավորություն էր տալիս անարգել իրագործելու Հայոց ցեղասպանության և հայերի հայրենագրկման դիվային ծրագիրը:

Մասնագետներն Առաջին աշխարհամարտում մարդկության ունեցած կորուստների վերաբերյալ զանազան հաշվարկներ են անում: Առավել ընդունված տեսակետն այն է, որ պատերազմում զոհվել է ավելի քան 20,5 միլիոն մարդ, որից շուրջ 10 միլիոնը՝ ռազմի դաշտում: 10,5 միլիոն զոհերը խաղաղ բնակիչներն են: Վիրավորվել և հաշմանդամ է դարձել մոտ 18,3 միլիոն մարդ: Նյութական կորուստները հաշվվում են հարյուրավոր միլիարդներով: Անտանտի երկրներից զոհվել է 5,6 միլիոն զինվորական և մոտ 8 միլիոն խաղաղ բնակիչ, Եռյակ դաշինքի երկրներից՝ 4,4 միլիոն զինվորական և 3,4 միլիոն խաղաղ բնակիչ: Այսինքն՝ պատերազմը տանուլ տված Գերմանական խմբա-

վորման կորուստների մեջ 3,4 մլն խաղաղ բնակիչներից 2,8 միլիոնը վերաբերում է Օսմանյան կայսրությանը: Դրա մեծ մասը բաժին է ընկել կայսրության քրիստոնյա ժողովուրդներին՝ 1,5 միլիոն հայերին, 500–800 հազարը՝ ասորիներին, 100–350 հազարը՝ հույներին: Նշանակում է բնակչության թվաքանակի համեմատությամբ ոչ մի ժողովուրդ չի ունեցել այնպիսի կորուստներ, ինչպիսին հայությունը: Այստեղ մատնանշենք նաև այն հանգամանքը, որ թեպետ պատերազմի ընթացքում Օսմանյան կայսրության տարածքի մի զգալի մասը ռազմակալվել է Անտանտի երկրների զորքերի կողմից, այդուհանդերձ, մահմեդական բնակչությունը քրիստոնյաների համեմատությամբ ունեցել է չնչին կորուստներ: Հետևապես սին են թուրք քաղաքական ու «գիտական» շրջանակների այն պնդումները, թե տերության բոլոր ժողովուրդները, այդ թվում՝ թուրքերը պատերազմի ընթացքում հավասարապես կրել են մեծ կորուստներ:

Պատերազմը հատկապես աղետալի հետևանքներ է ունեցել Ռուսական կայսրության, Գերմանիայի և Ֆրանսիայի համար: Համապատասխանաբար նրանք ունեցել են մոտ 2,7 միլիոն, 2,4 միլիոն և 1,4 միլիոն զոհ: Եթե հաշվի առնենք, որ պատերազմի ընթացքում Գերմանիայի և Ֆրանսիայի տարածքների մի մասը բռնագավթվել է հակառակորդի կողմից, իսկ Ռուսաստանի տարածքը՝ մասնակիորեն է ռազմակալվել, ապա պարզ է դառնում, որ ռուս մասնագետների այն պնդումը, թե Ռուսաստանի բնակչությունը եղել է թնդանոթային միս, լիովին համապատասխանում է իրականությանը: Դա այն դեպքում, երբ բուլղարիայի հեղաշրջման հետևանքով Ռուսական կայսրությունը հնարավորություն չի ունեցել ոչ միայն օգտվելու պատերազմի հաղթանակի պտուղներից, այլև Բրեստ-Լիտովսկի հաշտության պատճառով կրել է տարածքային կորուստներ: Համեմատության կարգով նշենք, որ եթե Առաջին աշխարհամարտից Արևմուտքի երկրները, մասնավորապես Ֆրանսիան, Մեծ Բրիտանիան, նույնիսկ Գերմանիան, որ հայտնվեցին գրեթե նույն վիճակում, ինչպես նախորդ պատերազմում, դասեր քաղեցին և Երկրորդ աշխարհամարտում ունեցան համեմատաբար ավելի նվազ կորուստներ: Չնոռանանք, որ վերջին պատերազմի մասշտաբներն անհամեմատ մեծ էին ու աղետալի: Այսպես՝ Մեծ Բրիտանիան առաջին աշխարհամարտում կորցրեց 702 հազար քաղաքացի, Երկրորդում՝ 378 հազար (որից 280 հազարը՝ մարտի դաշտում), Ֆրանսիան՝ 2,4 միլիոնի փոխարեն՝ 665 հազար, որից խաղաղ բնակիչներ՝ 412 հազարը: Նշանակում է՝ Ֆրանսիայի դեպքում կորուստները կազմեցին չորս անգամ ավելի պակաս, մոտ կրկնակի՝ Անգլիայի դեպքում: Հիշենք, որ Մեծ Բրիտանիան Երկրորդ աշխարհամարտում ենթարկվել էր պատմության մեջ իր նախադեպը չունեցող օդային ամենասարսափելի ռաբակոծությանը: Համեմատության դեպքում պարզ է դառնում, թե ինչու ԽՍՀՄ-ի արևմտյան դաշնակիցները, առաջին հերթին՝ վարչապետ Ուիստոն Չերչիլն ուշացնում էին Երկրորդ ճակատի բացումը՝ այն ձգձգելով մինչև 1944 թ. հունիսի 6-ը:

Խնդիրն ավելի հստակ է դառնում, երբ փորձում ես վերլուծել ԽՍՀՄ-ի կորուստները՝ դրանք բաղդատելով Առաջին աշխարհամարտի տվյալների հետ: Այսպես՝ 1939–1945 թթ. ԽՍՀՄ կորուստները կազմեցին 29 միլիոնից մինչև 32,5 միլիոն (այս թվաքանակի մեջ ներառված են նաև բռնադատվածները, ռաբակոծություններից զոհվածները, սովամահ եղածները, համակենտրոնացման

ճամբարներում մահացածները և մարտի դաշտում զոհված 6,5 միլիոն քաղաքացիները):

Հայ ժողովուրդը, որ այդ պատերազմի սանձազերծմանը որևէ մասնակցություն չունեի, վերոհիշյալ տվյալների համեմատության դեպքում միանշանակ ներկայանում է որպես այդ պատերազմի գլխավոր զոհ, հանգամանք, որը, ցավոք, ստեղծված ահռելի գրականության մեջ հիմնականում շրջանցված է:

Խոսելով պատերազմի մասին՝ կարևոր է անդրադառնալ նաև հետպատերազմյան շրջանում ստեղծված աշխարհաքաղաքական նոր իրողություններին: Հաղթանակած Անտանտի երկրներն աշխարհին պարտադրեցին իրենց մշակած Վերսալ-վաշինգտոնյան համակարգը: 1920 թ. այդ համակարգի մեջ փաստորեն ընդգրկվեցին նաև դաշնակից Հայաստանի Հանրապետության շահերը: Շատ կարևոր է իմանալ, որ Սևրի դաշնագրով, ապա՝ վիլսոնյան իրավարար վճռով Հայաստանին տրվում էին հողային այնպիսի սահմաններ, մասնավորապես՝ էր դեպի Սև ծով, որով ցեղասպանության ենթարկված ժողովուրդը ստանում էր կենսագոյության ու զարգացման հնարավորություններ: Մակայն ցավոք, քաղաքական հանգամանքների բերումով, այդ ծրագիրը մնաց թղթի վրա: Բայց այն, այնուամենայնիվ, մնաց անկատար միջազգային իրավական գետնի վրա, չեղյալ չհայտարարվեց ստորագրած երկրների կողմից: Այնպես որ, Առաջին համաշխարհային պատերազմից մնացած ամենաճանր հետևանքներից մեկը՝ Հայոց ցեղասպանության ու հայրենագրվման խնդիրը առ այսօր բաց է և իր իրավական լուծումը պետք է գտնի ճիշտ այնպես, ինչպես Երկրորդ աշխարհամարտից հետո՝ հրեական հարցը: Այս խնդիրն էլ պետք է դառնա մեր գործելակերպի ողնաշարը՝ Հայոց մեծ եղեռնի 100-րդ տարելիցի նախօրյակին:

ПЕРВАЯ МИРОВАЯ ВОЙНА – ГЕНОЦИД АРМЯН: ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ

ԱՏՈՏ ՄԵԼԿՈՆՅԱՆ

Резюме

Особенный интерес мировой общественности к проблемам, связанным с Первой мировой войной, обусловлен не только 100-летием этого события, но и тем, что были извлечены уроки из беспрецедентной по масштабности трагедии человечества XX века и поняты причины Второй мировой войны.

Сформированный в конце октября 1914 г. Кавказский фронт Первой мировой войны был очередным, пятым русско-турецким

фронтом, начиная с начала XIX в. Здесь Россия при активном участии армян захватывала территорию Западной Армении. Однако российское руководство часто использовало эти победы в целях подписания выгодных договоров с османцами, всегда отдавая предпочтение завоеванным на Балканском фронте территориям. В ходе войны армянские политические деятели, предполагая, что с помощью русских станет возможным освобождение Западной Армении, создали восемь добровольческих отрядов. Это обстоятельство было использовано османскими властями для разжигания ненависти мусульман по отношению к армянам и реализации заранее спланированной программы геноцида армян. Война имела катастрофические последствия особенно для Российской империи, Германии и Франции. Однако армянский народ, не принимавший никакого участия в развязывании войны, однозначно является основной жертвой – обстоятельство, которое, к сожалению, в существующей обширной научной литературе в основном упущено.

WORLD WAR I AND THE ARMENIAN GENOCIDE: REASONS AND CONSEQUENCES

ASHOT MELKONYAN

S u m m a r y

International community shows huge interest in this issue on the 100th anniversary of the First World War. This is not only due to the fact that a whole century has passed from this event, but lessons have been learned from this unprecedented scale of human tragedy of the 20th century, and the concept of causality of World War II, too.

Since the beginning of the 19th century the Caucasian front of the First World War has been the fifth Russian-Turkish one, formed at the end of October, 1914. Here Russia with the active participation of the Armenians captured the territory of Western Armenia. However, the Russian leadership has often used these victories for the purpose of signing lucrative contracts with the Ottomans, always giving preference to the conquered territories on the Balkan front. During this war the Armenian political figures created eight volunteer corps, suggesting that with the help of the Russians the liberation of Western Armenia will be possible. This fact was used by the Ottoman authorities to incite hatred of Muslims against the Armenians, and implementation of pre-planned

program of the Armenian genocide. That war had disastrous consequences particularly for the Russian Empire, Germany and France. However, the Armenians who had no connection with the unleashing of the war are clearly the main victims. It is a circumstance that in the existing extensive literature is mostly being overlooked which can be stated with great regret.